

УДК 371.134

Катерина Долгош

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перебудова системи підготовки фахівців, у тому числі міжнародників, триває понад чверть століття. З'явилися нові підходи, сформульовані важливіші принципи, запропоновані оптимальні методи навчання, які підсилюють вузькопрофільну підготовку. Лише результат не завжди виправдовує витрачені зусилля науковців і практиків. Багато випускників факультету міжнародних відносин, отримавши ґрунтовні знання, не здатні ефективно працювати за спеціальністю ні в Україні, ні за кордоном, незважаючи на те, що під час навчання цілеспрямовано формується готовність до творчої самостійної діяльності.

«Вузька» підготовка, яка, не перший погляд, має вагомі переваги (швидке входження молодого фахівця в конкретну професійну ситуацію; високий стартовий ефект його діяльності), у майбутньому на практиці утворює «ножиці» між спрямованістю особистості на творчу професійну діяльність і характером соціальних вимог до співпраці [2, с. 34]. Одним із недоліків практикуючої підготовки, на наш погляд, є неналежний на виході рівень культури співпраці фахівця-міжнародника та культури загалом. І тут треба розуміти, що особистісна і фахова культура – це не володіння знаннями про неї, а цілеспрямована творча діяльність у її процесі та системі. Отже, формування загальної та фахової культури майбутніх фахівців із міжнародних відносин є вельми актуальним. Додамо, що наша точка зору співпадає з розумінням проблеми нинішнім міністром освіти і науки України Л. Гриневич.

Метою нашого дослідження було провести оцінювання культури фахівців-міжнародників, запропонувати ідеї, педагогічні принципи, ефективні шляхи формування загальної та фахової культури фахівця.

Культуру фахівця можна характеризувати як виявлення і розвиток усієї системи значущих особистісних якостей, які продуктивно реалізуються в індивідуальній діяльності [4, с. 109]. Вона є підсумком якісного розвитку знань, інтересів, переконань, норм діяльності та поведінки, здібностей і соціальних почуттів.

Культура фахівця як інтегративний показник творчого потенціалу поведінки і діяльності складається в єдності та взаємодії всіх складових: світогляду (він характеризує пізнавальну ємність, інтелектуальний поте-

нціал), умінь і здібностей (що створюють простір для предметно-практичного і теоретичного досвіду особистості), привласнені норми і методи діяльності (регулюють вчинки і дії), культури почуттів (визначає емоційну сферу особистості, її емоційну насиченість, інтелігентність).

До показників культури відносять: ступінь широти світогляду, спрямованість особистості, ступінь соціальної активності в цілому, толерантність, володіння різноманітними методами діяльності, характер емоційного сприйняття та реагування, розвиток інтуїції, умінь передбачення тощо. Але слід враховувати, що в їх основі лежить загальний показник розвитку культури особистості як міра різнобічної творчої активності.

Відповідно особистісна культура є єдиним процесом накопичення знань, досвіду і якісної реалізації їх у діяльності та поведінці. Культура особистості є і станом, і результатом, і продуктивним процесом засвоєння і створення соціальних цінностей. Вона передбачає гармонію всіх компонентів і їх цілісне формування в діяльності.

Формування особистісної культури майбутнього фахівця є складним процесом збагачення індивідуальності, у якому перехрещуються формування особистісної культури і становлення якостей інтелігентності. Інтелігентність передбачає єдність освіченості, вихованості та культурності, що виявляється у спрямуванні способу життя, поведінки і діяльності людини на певні моральні ідеали. Вона – наслідок творчої роботи розуму і духу.

Інтелігентність є природним виявленням духовного багатства особистості, якій властиві духовна порядність, працелюбність, скромність, чесність, відчуття відповідальності, самовіддача, яскрава індивідуальність, стійкість характеру, повага до людей. Крім того, її важливі складові – творчі здібності, розвинена самосвідомість, відчуття належності до культури. Таким чином, інтелігентність – комплексна характеристика соціальної поведінки людини, що свідчить про рівень її інтелекту, моральної й естетичної зрілості.

Особливе значення для становлення інтелігентності має ерудиція. Ще Геракліт казав: «Багато знань не навчає мудрості». На відміну від усебічних знань, ерудиція є системою знань, що дає нову якість. Без неї важко уявити інтелігентну людину. Важливим є опосередкованість ерудиції всіма іншими якостями, особливо творчими здібностями. Без такого зв'язку знання стають звичайною поінформованістю.

Нами була проведена оцінка інтелігентності викладачів і студентів-випускників ВНЗ за п'ятибальною перехресною системою. Викладачі оцінювали студентів і навпаки. Оцінці передувало пояснення нашого

бачення інтелігентності. Критерії, за якими поціновувалася неінтелігентність, були такими: поверхнева або мало обізнана усвідомленість у багатьох галузях професійної діяльності (коли на практиці освіченість підміняється поверхневими знаннями); орієнтація на атрибутику, на привілейованість і елітарність (коли вихованість демонструється зовнішнім використанням норм доброї поведінки, манерністю); подвійна мораль і намагання престижного споживання; використання модної фразеології; кон'юнктурність.

Цікаво, що результати опитування майже співпали: «Відмінно» отримали 5% викладачів і 6% студентів, «Добре» – 47% респондентів обох груп, «Задовільно» – 40% викладачів і 36% студентів, «Незадовільно» – 8% і 11% відповідно. Гірко, що дуже мала доля інтелігентних людей серед обох груп.

Побутує думка, що справжніми інтелігентами стають у четвертому поколінні. Питання дискусійне. Але плекати інтелігентність необхідно, перш за все, щоб відповідати своїй професії, бути успішним у сучасному світі. Ми виходимо з того, що головне у фахівців – глибина думки, професійна компетентність, мовленнєва в тому числі, ціннісна ієрархія, смислові пріоритети, поєднані з високою духовністю, творчим потенціалом. Тож виокремимо ті ідеї та педагогічні принципи, котрі можуть допомогти у виховній роботі у вищій школі.

1. Відносини викладачів і студентів будуються як творча спільна праця. Спілкування має відбуватися за принципом, не зі своїми знаннями до студентів, а зі студентами до науки та її глибин. Повага до думки кожного, якщо вона підкріплена аргументами, логічно обґрунтована. Стримане, науково доведене заперечення.

2. Навчання, освіта і самоосвіта будуються на індивідуальній зацікавленості студентів, їх здібностях і намаганнях досягти цілі. Пізнавальна активність формується на основі інтересів і потенцій тих, хто навчається.

3. Самостійна робота студентів, націлена на результат, має бути ваговою часткою спільної навчально-дослідницької діяльності викладача і студентів. Інакше знання засвоюються студентами спрощено, примітивно, формують стереотипне мислення.

4. Формування у студентів критичного мислення сприяє розвитку мотивації діяльності, захопленості нею, бажанню стати кращим, успішним у житті.

5. Ідея вільного вибору форм, напрямів, методів діяльності також формує мотиваційну сферу, розвиває творче мислення, уміння крити-

чно поцінувати свої можливості та прагнути до самостійного розв'язання складних завдань (у тому числі в рамках самоосвіти).

6. Реалізація ідеї випередження в навчальній і науковій діяльності створює ситуацію змагання в оволодінні знаннями, стимулює засвоєння основ професійної майстерності, становлення фахівця.

7. Формування системного мислення, вміння «згортати» і деталізувати інформацію, прогнозувати результат дисциплінує розум, формує широкі інтелектуальні здібності, а це важлива риса професійної культури фахівця.

8. Самоконтроль і самоорганізація як основа формування керівних навичок майбутнього фахівця-міжнародника має поєднуватися з вміннями самоуправління. Формування цих рис має відбуватись у творчій діяльності, а не за стереотипного наслідування.

9. Принцип виховання у трудовій діяльності реалізується лише в умовах її насичення творчими і морально-естетичними завданнями.

10. Домінантою виховання залишається особистісний підхід, абсолютне визнання гідності кожної особистості, її права на вибір, власне судження, самостійний вчинок.

11. Принцип співдружності викладачів-одномумців у творчому вихованні майбутніх фахівців. Формування культури фахівців із міжнародного права неможливе на кафедрі, де не склалася культура спільної діяльності та міжособистісного спілкування викладачів. Тому оновлення вимог до особистісних характеристик майбутніх фахівців необхідно доповнити вимогами до професорсько-викладацького складу.

На перший погляд, у цих ідеях і принципах, якщо розглядати їх окремо, немає нічого нового, однак зібрані у єдину систему й об'єднані творчою установкою, вони набувають розвивальної сили, стають цілісною платформою для мудрої педагогічної дії.

Пропонуємо окремі шляхи реалізації означених ідей і педагогічних принципів.

При вивченні спеціальних і гуманітарних курсів (у тому числі іноземної мови) на заняттях більше уваги приділяти груповій творчій мовленнєвій діяльності, співпраці. Мова, яку використовують люди, часто маніпулятивна, двозначна. На жаль, у них присутні навички мислити стереотипами, говорити стереотипами, іноді не задумуючись над значенням слів, що вживаються. Часто люди говорять одне, думають друге, а роблять третє. І молодим фахівцям важко вловити підтекст розмови. Необхідні спеціальні вправління і навички передбачення, інтуїтивного пошуку істини, критичного аналізу. Це слід вра-

ховувати у змісті завдань, які пропонуються студентам. Для досягнення цілі в нашій практиці добре зарекомендували себе тренінгові методи [1, с. 351-356].

При вивченні української й іноземних мов у зміст самостійних завдань слід включати системний, всебічний аналіз становлення й ефективності діяльності, стилю взаємодії та співпраці з колегами видатних вчених, спеціалістів, дипломатів; виділення їх системи цінностей, інтелігентність; націлювати студентів на «примірювання» ролей, які заслуговують пошани, на себе. На заняттях у ділових іграх відпрацьовувати не лише професійні якості, а й стиль мовлення, поведінку, жестикуляцію тощо [3, с. 172-181].

Аналіз усіх самостійно виконаних студентами завдань, особливо проектів, проводити колективно з позиції логіки й особистісно-психологічного підходу, різних думок і точок зору (індивідуальний самозвіт поєднується з колективною рефлексією). Наприклад, творчий проект аналізується з точки зору фахівця, спеціаліста іншої галузі, менеджера, пересічного громадянина тощо. Це допоможе застосувати отримані результати та знання як до стандартних, так і до нестандартних ситуацій.

Цінуються поради, винахідливі пропозиції. Критика має бути толерантною, обґрунтованою і переконливою.

На кожному занятті мають бути етапи індивідуальної рефлексії та самооцінки діяльності. Це спонукає до самоаналізу, виявляє певною мірою самооцінку студента, рівень претензій, створює ситуацію спрямованості до ризикованої діяльності. Студенти можуть порівняти свої попередні самооцінки з кінцевими, вислухати коментовану оцінку колег. Такі моменти можуть підтвердити самоактуалізацію, а можуть і наштовхнути на самоаналіз помилок, невдач тощо.

Надзвичайно велику роль у становленні професійної культури фахівця відіграє виробнича практика. Студент занурюється у професійне середовище, взаємодіє з представниками професії, носіями професійних цінностей. У зміст вимог до виробничої практики, на нашу думку, слід окремим пунктом закласти аналіз культури виробничих відносин у колективі та культури фахівців, керівників загалом.

Особлива увага має бути приділена культурі оформлення ділових паперів, звітів. Навички все занотовувати, систематизувати записи дисциплінують фахівця, дозволяють заощадити багато часу при виконанні завдань. Чітко сформульовані, охайно презентовані результати додають впевненості, переконливості під час доповіді.

Таким чином, використання запропонованої системи ідей і принципів, об'єднаних творчою спрямованістю викладачів і студентів, може бути цілісною платформою для розвитку загальної та фахової культури майбутніх фахівців із міжнародних відносин.

Посилання:

1. Долгош, К. І. Впровадження інноваційних методик у процес вивчення фахової мови студентами факультету міжнародних відносин / К. І. Долгош // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. — Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. — Вип. 18. — С. 351-356.
2. Долгош, К. І. Формування готовності студентів факультету міжнародних відносин до творчої професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. І. Долгош. — Вінниця, 2009. — 20 с.
3. Долгош, К. І. Формування ціннісних орієнтацій студентів факультету міжнародних відносин / Катерина Іванівна Долгош // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2008. — № 6. — С. 172-181.
4. Психологія личности / [под. ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко]. — К. : 2001. — 320 с.

References (transliterated and translated):

1. Dolhosh, K. I. Vprovadzennia innovatsiynykh metodyk u protses vyvchennia fakhovoï movy studentamy fakultetu mizhnarodnykh vidnosyn (Implementation of innovative methods of studying professional foreign language at the faculty of International Relations) // Modern information technologies and innovative teaching methods in training : Methodology, theory, experience, problem : Collected works / I. A. Ziazuin (ed.). Kyiv – Vinnytsia, 2008, Issue 18, P. 351-356.
2. Dolhosh, K. I. Formuvannia hotovnosti studentiv fakultetu mizhnarodnykh vidnosyn do tvorchoi profesiynoi diyalnosti : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoria ta metodyka profesiynoi osvity» (Formation of International Relations faculty students' readiness for creative professional activity : Synopsis of Ph. d. thesis in Pedagogy). Vinnytsia, 2009, 20 p.
3. Dolhosh, K. I. Formuvannia tsinnisnykh orientatsiy studentiv fakultetu mizhnarodnykh vidnosyn (Formation of valuable orientations of students of International Relations faculty) // Pedagogy and Psychology of Professional Education, Lviv, 2008, No 6, P. 172-181.
4. Psihologia lichnosti (Psychology of personality / [Under the editorship of P. P. Gornostay, T. M. Titarenko]. Kyiv, 2001, 320 p.

Стаття надійшла до редакції 01.11.16

К. Долгош

Формування культури майбутніх фахівців міжнародної діяльності

У статті аналізуються результати проведеного оцінювання культури фахівців-міжнародників, обґрунтовується взаємозв'язок завдань формування культури майбутнього фахівця міжнародних відносин та підготовка його до майбутньої професійної діяльності. Пропонуються ідеї та педагогічні принципи, які, зібрані у єдину систему й об'єднані творчою установкою, набувають розвивальної сили, стають цілісною платформою для мудрої педагогічної дії, а також ефективні шляхи формування загальної та фахової культури фахівця, котрі можуть допомогти у виховній роботі у вищій школі (групова творча мовленнєва діяльність та співпраця, включення у зміст самостійної роботи системного, всебічного аналізу становлення й ефективності діяльності, стилю взаємодії та співпраці з колегами видатних вчених, спеціалістів, дипломатів, колективний аналіз усіх самостійно виконаних студентами завдань з позиції логіки й особистісно-психологічного підходу, індивідуальна рефлексія та самооцінка діяльності, виробнича практика, культура оформлення ділових паперів, звітів). Автор статті робить висновок, що використання запропонованої системи ідей і принципів, об'єднаних творчою спрямованістю викладачів і студентів, може бути цілісною платформою для розвитку загальної та фахової культури майбутніх фахівців із міжнародних відносин.

Ключові слова: культура фахівця, фахова культура, система, ідеї, принципи, шляхи формування.

K. Dolhosh

Formation of Culture of Future Professionals of International Activity

This article analyzes the results of the evaluation of culture of international experts; the author justifies the interaction of tasks for the formation of culture of future international relations experts and their preparation for future professional activity. The article proposes ideas and pedagogical principles that, collected into a single system and combined by artistic installation, acquire developmental forces, become an integral platform for wise pedagogical impact. The author also proposes effective ways to form general and professional culture of a specialist that can help in educational work in higher education (group creative speech activity and cooperation, including systematic and comprehensive analysis of the formation and performance into the content of independent work, style of communication and cooperation with colleagues of outstanding scientists,

experts, diplomats and collective analysis of all self-assignments of students from the perspective of logic and personal-psychological approach, individual reflection and self-assessment of the activities, practical training, the culture of registration of business papers, reports). The author concludes that the use of the proposed system of ideas and principles united by the creative work of teachers and students can be an integral platform for the development of general and professional culture of future specialists in international relations.

Key words: culture of an expert, professional culture, system, ideas, principles, ways of formation.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович